

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-11>
УДК 141.3:37.01:130.1

Андрій Кулик

Антропологічне підґрунтя філософії освіти Едіт Штайн

У статті розглядаються ключові аспекти освітньої думки видатної німецької філософині Едіт Штайн крізь призму педагогічної та філософської антропології. Аналізується, як її глибоке розуміння природи людини, духовні орієнтири та прагнення до істини, добра і краси формують уявлення про мету, зміст і методи виховання й навчання. Особливу увагу приділено феноменологічному підходу мислительки до освіти, її філософії становлення особистості в освітньому просторі, ідеям про формування цілісної особистості та ролі педагога в розкритті потенціалу учня. Для неї освіта – це не просто підготовка до життя, а спосіб буття-в-навчанні, в якому розкривається глибинний сенс людського існування. У статті проаналізована праця «Будова людської особистості» Едіт Штайн, де філософія осмислює взаємозв'язок між антропологією та педагогікою. Розглядаючи її погляди, неможливо оминути вплив та критику ідей Мартіна Гайдегера, зокрема його розуміння *Dasein* та людської природи. Вона критикує Мартіна Гайдегера, вбачаючи в його ідеях потенціал для відчаю та нігілізму, що робить осмислене виховання молоді вкрай складним. Таким чином, у своїх міркуваннях про освіту та сутність людини, Едіт Штайн, полемізуючи з Мартіном Гайдегером, наголошує, що освіта – це не просто адаптація до існуючого світу чи підготовка до професії. Навчання покликане допомагати учневі знаходити власне місце у світі й усвідомлювати свою унікальну цінність. Окреслена педагогічна аксіологія постає як всеосяжна концепція, що ставить у центр освітнього процесу цінності та духовний розвиток особистості. Едіт Штайн пропонує унікальні методологічні підходи, засновані на феноменології та глибокому розумінні людської природи. Німецька мислителька підкреслювала, що педагог має володіти здатністю до співпереживання – розуміння почуттів, труднощів і прагнень іншого.

Ключові слова: Едіт Штайн, феноменологія, буття-в-навчанні, педагогічна присутність, особистість, емпатія, цінності, освіта.

Вступ

За кожною працею стоїть її творець, епоха, що сформувала задум, і першопричина її появи. Як зазначає сучасна дослідниця Мете Лебех, «Будова людської особистості» Едіт Штайн є не просто важливою віхою

в її філософському доробку. Ця книга відкриває двері до розуміння становища євреїв у Німеччині 1930-х років та проливає світло на саму сутність філософії освіти [Lebech 2006]. Вона яскраво демонструє глибоку відданість філософії людині, слугує її інтелектуальним протистоянням націонал-соціалізму та переконливо обґрунтовує підґрунтя антропології в освітній теорії.

Термін «Aufbau» (як у німецькому оригіналі: Der Aufbau der menschlichen Person) містить у собі значення «структури», «будови» та «конструювання». Якщо «будова» в буквальному сенсі означає зведення будівлі, це передає активну дію німецького слова, тоді як «структура» відображає пасивний результат. Освіта німецькою мовою – це Bildung, що за змістом близьке до українського «будування» і, як і воно, має подвійне значення: активність процесу зведення та завершений результат цієї діяльності. Отже, для Е. Штайн людська особистість формується і самовдосконалюється відповідно до внутрішньої структури, яку вона вже має або набуває в процесі цієї архітектоніки досвіду. Оскільки освіта буквально визначає, ким ми стаємо, питання структури людської особистості є наріжним каменем освітньої теорії.

Коли Е. Штайн у сорокарічному віці, 1932 року, завершувала свою працю «Будову людської особистості», за нею вже було дев'ять років викладацького досвіду, присвячених німецькій та латинській мовам у недільній школі в Шпаєрі. Хоча їй не судилося мати повноцінну академічну кар'єру з філософії, після здобуття освіти в 1917 році вона працювала асистенткою в Едмунда Гусерля та приватно викладала у Вроцлаві, перш ніж прийняти посаду вчительки у середній школі. Викладання було фундаментальною частиною її самосприйняття: вона бачила себе передусім як вчителя. Як пише українська дослідниця Наталія Назар: «У середовищі вчителів почувалась як своя. Тоді пригадала собі дитячу мрію, коли хотіла сидіти в кутику на педраді і спостерігати за тим таємничим для дітей дійством. Впіймала себе на думці, що саме тепер ця дитяча мрія здійснилася... І знаменна річ: реальність відповідала тодішній її уяві» [Назар 2019].

В докторській дисертації «До проблеми емпатії» [Stein 1980] досліджується інтерсуб'єктивний вимір особистості. У ній мислителька демонструє, як акт емпатії є визначальним для формування людського «Я», що одночасно вибудовується як у власній свідомості, так і через сприйняття іншого, через взаємне визнання. Е. Штайн ретельно аналізує фізичні, тілесні, психічні та духовні складові людського буття. Вона показує, що ці виміри «Я» має усвідомити і приписати як собі, так і іншому, аби осмислити їхнє зовнішнє схоплення. Таким чином, праця розкриває глибинні механізми конституювання людської особистості – тобто, через які типи досвіду людина стає тим, ким вона є. На цьому тлі стає

очевидним, що освітній процес свідомо взаємодіє з самоідентифікацією особистості в її багатогранних зв'язках з усім матеріальним та духовним світом.

Два трактати, що входять до праці «Філософія психології та гуманітарних наук» [Stein 2007] – «Психічна причинність» та «Індивід і спільнота» – філософія занурюється у вивчення того, як людська істота усвідомлює свої власні межі. Ці трактати сконцентровані на переживаннях досвіду, на тому, як ці межі формуються у нашому сприйнятті. Перше дослідження проливає світло на взаємодію людини з матеріальним світом, де панують неблаганні закони причинно-наслідкових зв'язків. Воно розкриває, як ми відчуваємо себе частиною цього детермінованого універсуму. Натомість, друга частина присвячена царству духу, де керують сили мотивації. Тут аналізується, як наші цінності та прагнення формують наше буття.

Людина – це дивовижне поєднання: ми відчуваємо себе як результат певних обставин (наприклад, втоми) і водночас як суб'єкт, що рухається внутрішніми спонуканнями. Наша індивідуальність кристалізується через фізичне тіло та через зв'язки, що формуються у спільнотах. Особливе місце займає поняття життєвої сили. Вона є мостом між світом природи та сферою духу. Ця сила відчувається як внутрішній ресурс нашої психіки – ресурс, який ми можемо вичерпнути і знову поповнювати, черпаючи його з фізичного світу, так і з духовних джерел. Саме це явище є ключовим для формування нашого «Я», яке усвідомлює себе у взаємодії з оточуючим світом і у спільноті. Воно пробуджує в нас самосвідомість.

У дослідженні «Індивід і спільнота» [Stein 2007] Е. Штайн аналізує роль ціннісних орієнтацій у процесі становлення спільноти. Хоча єдність не зводиться виключно до узгодженого сприйняття ідентичних цінностей, цей фактор має суттєве значення. Цінності виступають духовними імпульсами, які, будучи інверсивними, сприяють консолідації людських спільнот. Завдяки самотворенню та самоусвідомленню індивід, обираючи певні цінності, інтегрується в універсум, де перебувають ті, хто формується за аналогічним принципом. Таким чином, цінності закладають спільну «архітектуру», «будову» чи, точніше, «Aufbau» людського існування. Як пише Е. Штайн: «Життя суспільства полягає у діяльності його членів, зумовленій поставленими цілями. При цьому особистість конкретного виконавця не має принципового значення, оскільки будь-який індивід може бути замінений іншим. Водночас, роль члена суспільства становить лише фрагмент цілісного буття окремої особистості» [Stein 2007: 178].

Глибинний вимір індивідуального «Я» є дзеркалом духовних цінностей спільноти, що його живить. Проте, спільність цінностей, хоч і формує справжню єдність, не є винятковим шляхом до спільного буття. Освіта

має бути спрямована на заглиблення людини у власну сутність та її інтеграцію у цінності спільноти, оскільки від цього безпосередньо залежить соціальна єдність та консолідація її основ. Роздуми Е. Штайн щодо освітньої політики та соціальних питань неминуче повертають її до ролі вчителя: лише пробудження особистості здатне запобігти фрагментарності світосприйняття та сліпому виключенню. І лише антропологія може надати нам фундаментальне знання про людську екзистенцію.

Філософські основи педагогіки Едіт Штайн: від феноменології до томізму

Філософські засади педагогічних ідей Е. Штайн, викладені у праці «Будова людської особистості», не обмежується лише її ранніми феноменологічними розвідками. Значний вплив на формування її поглядів мала друга фаза філософського становлення. Після прийняття хрещення у 1922 році, Е. Штайн прагнула поглибити свою віру, що й привело її до вивчення праць святого Томи Аквінського. Філософія переклала «De Veritate» [Stein 2007] німецькою мовою, супроводжуючи його власними коментарями. Примітно, що одинадцяте питання цього трактату, присвячене темі «вчителя», німецька мислителька інтерпретувала як дослідження генезису знання – концепції, що перегукувалася з її попередніми соціальними феноменологічними роздумами духовності.

У працях Аквінського Е. Штайн віднайшла розуміння людини як істоти, що вільно виховує себе в чесноті та добрі. Це дозволило їй інтегрувати його погляди зі своєю «емпатично-конститутивною феноменологією, подібно до того, як Аквінський асимілював Арістотеля зі своєї християнської позиції» [Lebech 2006: 5]. Від Аквіната вона навчилася усвідомлювати масштаб своїх філософських амбіцій і по-новому використовувати арістотелівську термінологію. Це дало їй змогу вирішувати такі проблемні питання, як взаємозв'язок між кінцевим і вічним буттям та будову людської особистості. Праці «До проблеми емпатії», «Будова людської особистості» та теологічний трактат «Що таке людина?» [Штайн 2014] є яскравим свідченням синтезу феноменологічної і томістської традиції. «Старим» у цьому контексті була, з одного боку, схоластична традиція, яка забезпечила феноменологію необхідним категоріальним апаратом і методом. З іншого боку, «старою» виявилася і сама феноменологія, що свого часу справила потужне враження на свідомість Е. Штайн, але нині поступилася місцем «новій» філософії.

Як пише французька філософія Сільвія Куртін-Денамі: «В Томи Аквінського Е. Штайн знаходить “ясні” й “точні” відповіді на питання, які він, звісно, не міг поставити за своєї доби, але які можуть постати сьогодні перед людьми, що втратили коріння та шукають, до чого пристати

[...], називаючи свої бажання “філософією життя”» [Куртін-Денамі 2025: 44]. Хоча спадщина Е. Гусерля мала вагомий вплив, який узгоджується з антропологічними ідеями Е. Штайн, його внесок у метафізику також не можна недооцінювати. Е. Гусерль досліджує метафізичні аспекти трансцендентального тлумачення людського буття, етичні виміри автентичного життя та глибоко релігійні питання. Завдяки пораді німецького філософа Еріха Пшивари [MacIntyre 2006] філософія звернулася до праць Томи Аквінського, занурюючись у філософський світ, який уже розкрив певні аспекти реальності, що привертати її увагу. Вона визнала ці інтерпретації переконливими, оскільки вони ґрунтовно розкривали глибинний зміст ключових аспектів буття.

Спираючись на ідеї святого Томи Аквінського, Е. Штайн доводить, що дух поступово постає як центр інтелектуальних і вольових процесів у когнітивному та моральному вимірах. Як підкреслює і Е. Гусерль, і Е. Штайн, така перспектива базується на метафізичних засадах. Ядро особистості, яке вона досліджує в своїх працях, зокрема у «Філософії психології та гуманітарних наук» і «Будова людської особистості», набуває нових онтологічних ознак у її метафізичних роздумах, особливо в «Потенції та акти» [Stein 2005] та «Кінцевому і вічному бутті» [Stein 1950].

Е. Штайн будує свою онтологію на зіставленні середньовічною філософською традиції з феноменологією. Вона наголошує на значущості та складності цього порівняння, адже сам термін «онтологія» має різне смислове наповнення в обох напрямках. Зосереджуючись на працях Е. Гусерля та Томи Аквінського, Е. Штайн вказує на фундаментальну відмінність: феноменологи розмежовують онтологію як сферу сутності від метафізики як царини існування [Stein 1950]. Натомість Аквінат використовує термін «онтологія» саме у другому значенні, посиляючись на реальність буття. Е. Гусерль же, на противагу цьому, оперує поняттям формальних і матеріальних можливостей, не акцентуючи увагу безпосередньо на екзистенційних реаліях.

Ця тема знаходить своє продовження в дослідженні «Потенція і акт», де зливаються два альтернативні погляди на онтологію. Е. Штайн звертається до ключового твору Е. Гусерля в цій царині – «Формальна й трансцендентальна логіка» [Husserl 1974], де формальна онтологія, спираючись на інсайти сучасних математиків, досліджує логічну сутність «загального», сприйнятого як порожня абстракція, на відміну від Томи Аквінського, де буття постає наповненим і визначеним. Е. Штайн обирає посередницький шлях, черпаючи натхнення з обох джерел. Вона аналізує ідеї потенціалу й актуалізації, розглядаючи їх крізь призму формальної та матеріальної онтології. Матеріальна онтологія зосереджується на всебічному дослідженні буття, включаючи різноманітні форми сущого. Для втілення цих задумів вона досліджує дві основні площини

ни – матеріальну й формальну, уже окреслені Е. Гусерлем, – додаючи антропологічний вимір і пропонуючи нові феноменологічні інтерпретації самосвідомості, індивідуальності, внутрішнього світу та суб'єктивності, збагачуючи їх томістською концепцією особистості.

Починаючи з 1928 року, Е. Штайн читала лекції на католицьких лекційних майданчиках, де розглядала питання на теми, пов'язані з освітою. Ці педагогічні лекції й есеї, зібрані в двох збірках – «Жінка» [Stein 1962] та «Виховання та розвиток особистості» [Stein 2001], – відображають свідомі зусилля переосмислити теорію особистості шляхом інтеграції феноменологічної і томістської традицій. Беручи до уваги історичний контекст, у якому Е. Штайн жила та творила, адже це були темні часи, позначені складними випробуваннями. На думку сучасного італійського філософа Франческо Альфієрі: «Програма, яку Е. Штайн прагнула розробити, починає окреслюватися в момент, коли вона відчула обов'язок перед серйозним педагогічним проектом, що має протистояти огидному образу “расового міфу” нацизму» [Alfieri 2021: 111]. Цей міф прагнув знищити особистісну ідентичність заради створення загального концепту. Натомість антропологічне підґрунтя Е. Штайн характеризується інтеграцією гуманітарних наук, які пропонують можливість включення індивідуальності в освітній процес, де генерична сутність людини залишає простір для людської особистості як індивідуального суб'єкта.

Концепція становлення особистості Е. Штайн ґрунтується на аналізі різноманітних джерел досвіду: релігійного, літературного та особистого, набутого під час викладання в школі для дівчат. Ці джерела слугують антропологічним підґрунтям для феноменологічного опису типологічних розбіжностей між чоловічими і жіночими особистостями. Е. Штайн трактує освіту як тотальний процес формування особистості, що є аналогією класичному поняттю пайдейя, тобто як зусилля формувати всю душу відповідно до її покликання, враховуючи як типологічні, так і унікальні індивідуальні риси особистості. Саме ця утаємничена індивідуальність уособлює божественний образ у кожній людині.

Роздуми Е. Штайн щодо статевої відмінності, випливають з її сприйняття томістської концепції душі як форми тіла. Це свідчить про існування внутрішнього процесу формування, або ж «первинної фундаментальної структури», яка зароджується в душі й вимагає узгодження з освітніми впливами. Хоча ця ідея Е. Штайн співзвучна її попередній концепції «ядра особистості», вона свідомо обирає томістську термінологію «внутрішньої форми». Ця форма спрямовує становлення в певній інтенції, прагнучи до конкретного ідеалу: зрілої, повноцінно розвиненої та унікальної особистості. Сама ідея «ядра особистості» як теологічної структури не є новою для її думки. Новизна полягає саме в застосуванні цієї концепції як складової внутрішньої формальної структури,

що формує телос особистості, а також духу, душі й тіла в цілому. Таким чином, Е. Штайн використовує томістську термінологію для надання «ядру особистості» нового онтологічного значення.

Феноменологія освіти Едіт Штайн та екзистенційна філософія Мартіна Гайдегера

Оскільки освіта є процесом формування, роль учителя передбачає глибоке розуміння природи людини як індивідуального об'єкта цього процесу. Кожен учень, що передбачає у стані буття-в-навчанні, постає перед учителем у проявах своєї унікальної індивідуальності, водночас відображаючи загадкову невимовність. Зосередження на феномені типовості має суттєве значення для педагогічної теорії та практики, особливо при розгляді педагогічно релевантних особливостей статі. Тут виявляються відмінності, що стають помітними з прогресом психофізичного та соціально-статевого розвитку від раннього дитинства до підліткового віку. Е. Штайн розмірковує: чи відображають ці типологічні розбіжності лише емпірично обумовлені соціальні норми, чи, можливо, вони пов'язані із самою сутністю розглянутої особистості. Відповідаючи на це питання, Е. Штайн звертається до аристотелівсько-томістської термінології понять форми і виду, що дозволяє їй вийти за межі емпіричного опису.

Стверджуючи, що статеві відмінності має специфічний, а не лише певну типологію, Е. Штайн зазначає: «Під видом ми вбачаємо сталу категорію, що не підлягає змінам. У томістській філософії це позначається терміном “форма”, який уособлює внутрішню форму, що визначає сутність» [Stein 1962: 151]. Вона трактує «внутрішню форму» як аристотелівську субстанцію, що слугує принципом упорядкування людської природи, надаючи їй унікальну ідентичність. У часовому контексті ця внутрішня форма виступає самодостатньою силою внутрішнього становлення, розкриваючи повноту людської особистості на кожному рівні її психофізичної єдності.

Вона охоплює «ядро особистості», перевершуючи його, і, розгортаючись, спрямовує формування характеру, а також їхніх психофізичних і розумових виразів. Таким чином, як зовнішні впливи культури чи освіти, так і внутрішні зусилля самої людини щодо саморозвитку в принципі підпорядковані цій внутрішній основі. Ідея виду та внутрішньої форми органічно поєднується з ключовими аспектами філософської антропології, розкриваючи низку питань про екзистенцію особистості, яка водночас несе в собі універсальні формальні структури, такі як людяність. Врегулювання цих антропологічних, а згодом і етичних, питань вимагає метафізичного осмислення, що об'єднує широкі філософські, феноменологічні та наукові підходи й методи.

У рамках феноменології освіти Е. Штайн пропонує погляд, де емпатія стає провідним інструментом для проникнення в унікальний досвід учня, який постає як самобутнє феноменологічне поле свідомості. Цей підхід відходить від традиційних педагогічних шаблонів, зосереджуючись на індивідуальному переживанні як основі навчального процесу. Е. Штайн стверджує, що справжня освіта не зводиться до механічного застосування загальних принципів, а розкриває внутрішній потенціал кожної особистості, що розкривається через інтенційні акти свідомості. Емпатичний досвід дозволяє педагогу не лише досягнути сутності учня, а й сприяти гармонійному розвитку його духовного й інтелектуального виміру, спираючись на феноменологічний аналіз унікальних рис особистості.

Як пише Е. Штайн: «Історія намагається досягнути індивідуально-конкретне, біографію окремої людини та її життєвий хід, і досягнуте, описуючи, зробити доступним для інших» [Штайн 2011: 16]. Німецька мислителька усвідомлювала, що освітній процес, спрямований на особистість в його «складності», не може ігнорувати відмінність між створеним і нествореним буттям та їхньої взаємодії. Зрештою, людяність є унікальною рисою окремої «душі, яка, як і сама душа, бере початок виключно від Бога, джерела всякого існування» [Штайн 2011: 130]. Відсутність єдиного метафізичного консенсусу, або ж спільного світогляду, створює значне ускладнення для фундаменту педагогічних досліджень. Сучасна світоглядна парадигма, на думку Е. Штайн, є радше фрагментованим синтезом кількох метафізик, кожна з яких пропонує власне бачення людства.

Серед них виділяються «ідеал людяності» німецького ідеалізму, психологія особистості Вільяма Штерна, екзистенційна філософія М. Гайдегера та християнська метафізика. Кожна з них, згідно з аналізом Е. Штайн, містить у собі унікальний потенціал – як позитивний, так і негативний – для розвитку педагогічної теорії. На думку Е. Штайн, проєкт М. Гайдегера має надзвичайну близькість до глибинної психології. Щоб жити автентично, Dasein М. Гайдегера «мусить стояти, дивлячись порожнечі в очі, не втікаючи від неї у самозабуття та ілюзорної форми безпеки» [Штайн 2011: 9]. Dasein вільно та відповідально приймає рішення за себе. Освіта ж, на думку М. Гайдегера [Heidegger 2006], сприяє умовам для автентичності, руйнуючи хибні уявлення про справжнє життя, за яким учень може ховатися від питання буття.

Варто зазначити, що у своїй праці «Будова людської особистості» Е. Штайн доповнює критику Гайдегерового бачення часовості без вічності двома суттєвими аргументами. Передусім, вона наголошує: екзистенційна філософія М. Гайдегера має глибокі педагогічні наслідки, які значно ускладнюють процес виховання молоді. Е. Штайн пише: «М. Гайдегер не розробляв педагогічної теорії, і нашим завданням не

є з'ясовувати, наскільки його метафізика впливає на його педагогічну практику або наскільки в ній присутня благотворна непослідовність. Нам залишається лише осмислити, які педагогічні наслідки випливають із його розуміння людини. Якщо людина покликана до істинного Буття, тоді завдання вихователя полягатиме в тому, щоб стати для молоді провідником цього заклику, руйнуючи оманливі форми та ідоли» [Штайн 2011: 6].

Однак, Е. Штайн замислюється над тим, яке значення може мати «поклик» совісті до відповідальності та яку справжню цінність несе така освіта. У своїй освітній теорії Е. Штайн, зосереджуючись на сутності людської особистості, неявно підкреслює, що головне завдання освіти – це розвиток людини заради неї самої, оскільки саме в цьому процесі відбувається її становлення. Таким чином, підкреслює М. Лебех, «неявно відкидається ідея, що освіта має бути формою соціальної інженерії, яка по суті не переймається життям і природою окремих осіб, що здобувають освіту. За Е. Штайн, освіта – це про людську особистість» [Lebech 2006: 9]. Саме тому філософія досліджує три ключові концепції буття людини: німецький ідеалізм, глибинну психологію та екзистенційну філософію. Ці філософські течії, кожна по-своєму, формують сучасне уявлення про людину і, відповідно, впливають на освітні парадигми.

Е. Штайн наголошувала на критичній важливості розкриття природи людської особистості для закладення міцного педагогічного фундаменту. Вона вірила: як розумієш людину, так і навчаєш. Іншими словами, феноменологічна антропологія є найфундаментальнішим, хоча й початковим, завданням освіти. Для Е. Штайн педагогіка не може бути ефективною без осмислення того, що таке людина. Вона розглядала людину як цілісну істоту, яка поєднує в собі духовні, душевні та фізичні виміри. Філософія бачила освіту не лише як засіб набуття знань, а як процес, що формує цілісну особистість. Це означає, що педагогіка має дбати не тільки про інтелектуальний розвиток, а й про духовне та моральне зростання. Таким чином, освіта стає шляхом до гармонії між розумом, душею і тілом.

Висновки

Праця «Будова людської особистості» є кульмінацією філософської думки Едіт Штайн, пропонуючи всебічний погляд на її спадщину. У ній розкривається освітня теорія, яка гармонійно поєднує метафізичні засади з феноменологічним підходом. Едіт Штайн підкреслює інтерсуб'єктивне формування людини та її остаточну залежність від божественного для досягнення справжньої цінності. Едіт Штайн переосмислює нацистську ідеологію, яка не лише усвідомлювала її небезпе-

ку, а й віддала за свої переконання життя заради власного народу. Головною тезою праці «Будова людської особистості» є твердження про те, що антропологія – це ключ до розуміння освіти. Едіт Штайн не лише висуває цю тезу, а й пропонує власну антропологічну концепцію для подальших дискусій.

Варто зазначити, що ця антропологія не може бути повною без істин, відкритих про людську особистість, які підтверджують і роблять зрозумілим те, що природний розум може досягнути лише опосередковано. Розуміючи будову людської особистості в її сутнісній відкритості до теологічного завершення, ми, наскільки це дозволяє природний розум, усвідомлюємо потенціал людини та її буття-в-навчанні. Таким чином, роль вихователя полягає в тому, щоб надихнути людину взяти відповідальність за власну освіту та сприяти розвитку людської особистості як у собі, так і в інших. Адже, за словами Едіт Штайн, це неможливо здійснити без взаємності, без емпатії. Отже, освіта – це спільне завдання кожного, оскільки процес становлення особистості є таким же універсальним.

Антропологічні ідеї Едіт Штайн стали потужним каталізатором для розробки її унікальної концепції виховання. Хоча мислителька не подає чіткого визначення цього поняття, вона, вірна засадам феноменологічної філософії, прагне розкрити його глибинну сутність. Для неї виховувати означає спрямовувати людей до їхнього справжнього покликання. Це визначення варте особливої уваги, адже в ньому явно простежується зв'язок із грецькими поняттями «*paidagogia*» та «*paideia*», що буквально означає як «ведення».

Філософія освіти є неоцінним джерелом для визначення фундаментальних засад, глибинного сенсу та перспективних напрямків розвитку педагогічної науки. Ця сфера є полем міждисциплінарних досліджень феномену виховання, де здійснюється аналіз філософської спадщини, відтворення або ж створення нових концепцій людського буття, що лежать в основі освітньої діяльності або можуть бути її підґрунтям. Таке буття-в-навчанні не передбачає механізму використання цих ідей. Навпаки, воно насамперед вимагає критичного переосмислення зазначених концепцій. Мета цього переосмислення – перетворити їх на імпульс для пошуку ефективних шляхів підтримки всіх учасників освітнього процесу в їхньому особистісному та спільнотному розвитку, спрямованому на досягнення блага.

Твори Едіт Штайн є надзвичайно цінним джерелом знань про людину та її становлення. Вивчення її спадщини дозволяє не лише виявити взаємозв'язок філософії з педагогікою, а й відчути справжню турботу авторки про людську особистість. У своїх роздумах мислителька починала із засадничих питань: Що таке людина? Яка її природа? Чи потребує

вона виховання? Саме ці пошуки лягли в основу розробленої нею освітньої концепції. Завдяки базовому субстрату на антропологічне підґрунтя, її підхід розкриває можливості, сутність, структуру та цілі виховання. При цьому Едіт Штайн зосереджується на педагогічній присутності та соціальному виміру формування особистості.

Посилання:

- Куртін-Денамі, С. (2025). *Три жінки в темні часи: Едіт Штайн, Ханна Арендт, Сімона Вейль або Amor fati, amor mundi*. Пер. з фр. Д. Каратаєв. Київ: Дух і Літера.
- Назар, Н. (2019). *Едіт Штайн: Жага істини*. Львів: Добра книжка.
- Штайн, Е. (2011). *Будова людської особи. Лекції з філософської антропології*. Пер. з нім. І. Терзова. Жовква: Місіонер.
- Штайн, Е. (2014). *Що таке людина?* Пер. з нім. О. Конкевич. Жовква: Місіонер.
- Alfieri, F. (2021). *Die Präsenz des Duns Scotus im Denken Edith Stein: Die Frage der Individualität*. Deutsche Überst. von N. Ludwig-Nicolaci. Berlin: Dunker & Humblot.
- Heidegger, M. (2006). *Sein und Zeit*. Berlin: De Gruyter.
- Husserl, E. (1974). *Formale und Transzendente Logik: Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*. Berlin: Springer.
- Lebech, M. (2005). Edith Stein's Philosophy of Education in The Structure of the Human Person. *Religion, Education & the Arts*, Issue V: The Philosophy of Education, ed. by Dr. I. Leask, pp. 55-70.
- Macintyre, A. (2006). *Edith Stein: A philosophical prologue, 1913-1922*. London: Continuum.
- Stein, E. (2025). *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (2001). *Bildung und Entfaltung der Individualität: Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (1962). *Die Frau. Freiburg im Breisgau*: Herder.
- Stein, E. (1950). *Endliches und Ewiges Sein*. Louvain: E. Nauwelaerts.
- Stein, E. (2005). *Potenz und Akt: Studien zu einer Philosophie des Seins*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (2025). *Übersetzungen III. Thomas von Aquin, Über die Wahrheit I*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (1980). *Zum Problem der Einfühlung*. München: Kaffke Verlag.

References:

- Alfieri, F. (2021). *Die Präsenz des Duns Scotus im Denken Edith Stein: Die Frage der Individualität*. Deutsche Überst. von N. Ludwig-Nicolaci. Berlin: Dunker & Humblot.
- Curtin-Denham, S. (2025). *Three women in dark times: Edith Stein, Hannah Arendt, Simone Weil or Amor fati, amor mundi*. (D. Karataiev, trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Dukh i Litera.
- Heidegger, M. (2006). *Sein und Zeit*. Berlin: De Gruyter.
- Husserl, E. (1974). *Formale und Transzendente Logik: Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*. Berlin: Springer.

- Lebech, M. (2005). Edith Stein's Philosophy of Education in The Structure of the Human Person. *Religion, Education & the Arts*, Issue V: The Philosophy of Education, ed. by Dr. I. Leask, pp. 55-70.
- Macintyre, A. (2006). *Edith Stein: A philosophical prologue, 1913–1922*. London: Continuum.
- Nazar, N. (2019). *Edith Stein: Thirst for Truth*. Lviv: Dobra Knyzhka. [In Ukrainian].
- Stein, E. (2025). *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (2001). *Bildung und Entfaltung der Individualität: Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (1962). *Die Frau*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (1950). *Endliches und Ewiges Sein*. Louvain: E. Nauwelaerts.
- Stein, E. (2005). *Potenz und Akt: Studien zu einer Philosophie des Seins*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (2011). *The structure of the human person. Lectures on philosophical anthropology*. (I. Terzova, trans.). Zhovkva: Missionar. [In Ukrainian].
- Stein, E. (2025). *Übersetzungen III. Thomas von Aquin, Über die Wahrheit I*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Stein, E. (2014). *What is a human being?* (O. Konkevych, trans.). Zhovkva: Missionar. [In Ukrainian].
- Stein, E. (1980). *Zum Problem der Einfühlung*. München: Kaffke Verlag.

Andrii Kulyk. Anthropological foundations of Edith Stein's philosophy of education

The article examines key aspects of the educational philosophy of the eminent German philosopher Edith Stein through the lens of pedagogical and philosophical anthropology. It analyzes how her profound understanding of human nature, spiritual orientation, and pursuit of truth, goodness, and beauty shape her vision of the purpose, content, and methods of upbringing and learning. Particular attention is given to the thinker's phenomenological approach to education, her philosophy of personal development within the educational sphere, her ideas on fostering a holistic personality, and the role of the educator in unlocking a student's potential. For Stein, education isn't merely preparation for life; it's a mode of being-in-learning, in which the profound meaning of human existence unfolds. The article analyzes Edith Stein's work "The Structure of the Human Person", where the philosopher explores the interrelation between anthropology and pedagogy. When examining her views, one cannot overlook the influence and critique of Martin Heidegger's ideas, particularly his understanding of *Dasein* and human nature. She criticizes Martin Heidegger, seeing in his ideas a potential for despair and nihilism, which makes the meaningful education of young people exceedingly difficult. Thus, in her reflections on education and the essence of humanity, Edith Stein, engaging in polemics with Martin Heidegger, emphasizes that education isn't just about adapting to the existing world or preparing for a profession. Learning aims to help students find their rightful place in the world and recognize

their unique worth. This outlined pedagogical axiology emerges as a comprehensive concept, placing values and the spiritual development of the individual at the heart of the educational process. Edith Stein proposes unique methodological approaches rooted in phenomenology and a profound understanding of human nature. The German thinker emphasized that an educator must possess the capacity for empathy – the ability to grasp the feelings, challenges, and aspirations of another.

Keywords: *Edith Stein, phenomenology, being-in-learning, pedagogical presence, personality, empathy, values, education.*

Кулик, Андрій, молодший науковий співробітник відділу логіки та методології науки Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Київ, Україна). Сфера наукових інтересів: історія філософії, історія феноменологічного руху, християнська філософія, філософська антропологія, філософська герменевтика, проблеми сучасної етики, філософія релігії, онтологія і метафізика.

E-mail: kulykandry@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0977-7767>

Kulyk, Andrii, Junior Research Fellow at the Department of Logic and Methodology of Science, H. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv-city, Ukraine). Research interests: History of philosophy, history of the phenomenological movement, Christian philosophy, philosophical anthropology, philosophical hermeneutics, problems of contemporary ethics, philosophy of religion, ontology, and metaphysics.

E-mail: kulykandry@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0977-7767>